

Zahvalnice

Rezime	i
Aktuelna kretanja	i
Izgledi za 2015. godinu	ii
I. AKTUELNA PRIVREDNA KRETANJA	1
Realni sektor	1
Spoljna trgovina i spoljni sektor	8
.....	14
Javne finansije i dug	18
Inflacija, monetarna i politika deviznog kursa	24
Finansijski sektor	27
II. IZGLEDI	34
U CENTRU PAŽNJE: I. UTICAJ KLIMATSKIH PROMENA NA EKONOMIJU U JIE SA POUKAMA IZ STUDIJE O ZELENOM RASTU BJR MAKEDONIJE	40
U CENTRU PAŽNJE: II. UVID U MIGRACIJU U REGIONU JIE 6	45
Aneks: Makroekonomski pokazatelji	51

Rezime

Aktuelna kretanja

Ekonomija u jugoistočnoj Evropi (JIE6) je stagnirala u 2014. godini uz smanjenje aktivnosti u Srbiji, usled poplava i oštrog pada aktivnosti u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori.¹ U 2014. godini je otkriven rast regionalne privrede od samo 0.2 procenta, što je nedovoljno za unapređenje životnog standarda ili značajno poboljšanje u visokoj stopi nezaposlenosti u regionu. Spoljna tražnja za izvozom iz zemalja JIE6 je bila ključni pozitivni pokretač privrednog rasta u 2014. godini, uprkos slabom uinku Evrozone i razočaravajućem globalnom oporavku. Domaća tražnja se zadržala na niskom nivou usled odloženih ili smanjenih javnih i privatnih investicija i slabe potrošnje. Razorne poplave u velikom delu regiona su dodatno uticale na privredne aktivnosti zemalja u JIE6 tokom 2014. godine.

Značajan uticaj nedavnih vremenskih šokova ukazuje da zemlje JIE6 nisu dobro pripremljene za sve veće varijacije vremenskih uslova.

Rast izvoza je delimično nadokanido slabu doma u tražnju, ostavljaju i ipak ranjive spoljne nestabilnosti. Četiri zemlje iz JIE6 (osim Albanije i Crne Gore) je zabeležilo povećanje izvoza u prvoj polovini 2014. godine. Dve zemlje u regionu - Srbija i BJR Makedonija - su u prvoj polovini 2014. godine

I. AKTUELNA PRIVREDNA KRETANJA

Realni sektor

Ekonomski oporavak u JIE6 je usporen nakon vremenskih šokova koji su pogodili region u maju 2014. godine. Majske poplave su devastirale privrede Bosne i Hercegovine i Srbije, što je dovelo do procenjene štete i gubitaka od oko 15 odsto BDP-a, odnosno 4.7 odsto BDP-a. Ovakvi gubici su uporedivi sa razornim poplavama koje su pogodile Tajland 2011. godine, a Procena gubitaka i štete je tada navela da gubici i šteta iznose oko 14 odsto BDP-a.² Procenjuje se da je srpska privreda zabeležila pad od 2.0 procenta, dok se očekuje da će privreda Bosne i Hercegovine stagnirati na 0.4 procenta u 2014. godini, uprkos nekim poboljšanjima koja su se desila u drugoj polovini godine (Tabela 1). Nepovoljni vremenski uslovi su oslabili rast Crne Gore, smanjujući obim turizma i izvoz električne energije. Pogoršana smanjenom proizvodnjom, ova kretanja znače da će JIE6 jedva izbeći stagniranje u 2014. godini, uz rast od skromnih 0.2 procenta, što je znatno ispod majskih predviđanja od 1.9 procenta.³

Međutim, prosečan regionalni privredni učinak krije razlike među zemljama JIE6. Očekuje se da u Albaniji i BJR Makedoniji neće doći do usporavanja rasta, za razliku od ostalih zemalja JIE6. Obe ove privrede nisu bile pogođene vremenskim šokovima. Pored toga, povećan izvoz ostvaren od turizma u Albaniji i izvoz zasnovan na SDI u BJR Makedoniji, uz snažnu domaću tražnju, su verovatno povećali rast u 2014. godini. Nasuprot tome, procenjuje se da su stope rasta na Kosovu i u Crnoj Gori ublažene u 2014. u odnosu na 2013. godinu, dok je Srbija zapala u recesiju, a Bosna i Hercegovina se suočava sa stagnacijom u 2014. godini.

Tabela 1: Projekcije realnog rasta BDP-a u 2014.
god

maj 2014.

u drugom kvartalu 2014. godine zabeležila smanjenje od 0.2 procenta (na me ugodišnjem nivou). BJR Makedonija je jedina zemlja koja beleži rast u prvoj polovini 2014. godine zbog povećanja javnih investicija i izvoza zasnovanog na SDI.⁴ Dostupni podaci ukazuju da se regionalni oporavak verovatno biti usporen u trećem kvartalu, jer su privredne aktivnosti najveće privrede u regionu, privrede Srbije, smanjene po stopi od 3.6 procenta zbog smanjenjih industrijskih i građevinskih aktivnosti, uprkos činjenici da ostale zemlje pokazuju znake povećane ekonomske aktivnosti.

Grafikon 2: Kvartalni realni rast BDP-a, 2013-14

Grafikon 3: Kvartalna industrijska proizvodnja, 2013-14

Vremenski šokovi su smanjili proizvodni kapacitet u energetici i poljoprivredni u regionu JIE6. Poljoprivreda je jedan od glavnih sektora koji je teško pogođen poplavama u maju 2014. godine. U Bosni i Hercegovini je poljoprivredna dodata vrednost smanjena za 10.9 procenta u drugom kvartalu 2014. godine (na me ugodišnjem nivou) i za 10.2 procenta u trećem kvartalu 2014. godine (na me ugodišnjem nivou),

kvartala, situacija se značajno pogoršala u Crnoj Gori i Srbiji, gde se industrijska proizvodnja smanjila za

Okvir II. Ekonomski uticaj vremenskih šokova u JIE6

Region JIE6 je bio izložen brojnim ekstremnim vremenskim događajima u poslednje tri godine, što je ostavilo traga na ekonomski rast. U februaru 2012. godine, region JIE6 je pogođen jakim zimom, što je dovelo do proglašenja vanredne situacije u nekim zemljama. Zemlje u JIE6 su u različitoj meri doživele: nestašicu vode, hrane, goriva i medicinskih sredstava, prekide u snabdevanju energijom i telekomunikacionim uslugama, snežne lavine i zatvaranje transportnih sistema. Ekonomska proizvodnja je smanjena, jer je građevinska industrija zabeležila veće

značajniji. Modeliranje koje je sprovela Grupacija Svetske banke ukazuje da bi stogodišnja poplava mogla da utiče na 18 ili više odsto BDP-a BJR Makedonije, 14 ili više odsto BDP-a Bosne i Hercegovine i 12 ili više odsto BDP-a Srbije u periodu od nekoliko godina. Šteta i gubici bi mogli da dostignu 9, 4, odnosno 5 procenata BDP zemlje. Veći deo populacije bi takođe mogao da bude izložen stogodišnjih poplavama (Grafikon BII.1).

Grafikon BII.1: Izloženost ekonomske aktivnosti i populacije stogodišnjim poplavama u regionu JIE6

Spoljna trgovina i spoljni sektor

Deficiti ra una teku ih transakcija su se, o ekuje se, malo pove ali u 2014. godini, jer pove an izvoz u ovim zemljama nije uspeo da nadoknadi pove anje uvoza. Regionalni deficit ra una teku ih transakcija (ponderisani prosek) je pove an sa 8.0 odsto BDP-a u prvoj polovini 2013. godine na 8.3 odsto BDP-a u istom periodu 2014. godine, jer su spoljni bilansi zabeležili pogoršanje u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu i Crnoj Gori (Grafikon 4). Pove an deficit u Bosni i Hercegovini i na Kosovu je prve

Grafikon 9: Neto SDI, H1 2013-14

Proračuni Svetske banke na osnovu podataka centralnih

Grafikon 11: Udaljenost od granice u pogledu lako e poslovanja (100 = najbolja praksa), 2015

Pokazatelji iz Izveštaja Svetske banke o uslovima poslovanja (2015).

Pad spoljnog duga u 2013. godini je kratko trajao.

Okvir III. Održivost ra una teku ih transakcija u ekomonijama zemalja JIE6

Iako ne postoji apsolutna definicija održivosti ra una teku ih transakcija, deficit ra una teku ih transakcija (DRTT) jedne zemlje može biti održiv ukoliko se odnos spoljnog duga prema BDP-u ne pove ava, a strani investitori su voljni da ga finansiraju. Dominantan pristup u procenjivanju održivosti ra una teku ih transakcija u literaturi je intertemporalni pristup

Rezultati ukazuju da zemlje JIE6 zajedno imaju dugoročno stabilno stanje DRTT od 9,8 procenata BDP-a i da deficit teži ovom nivou, bez obzira da li je veći ili manji od navedenog, u bilo kojoj godini (Tabela BIII.1). DRTT

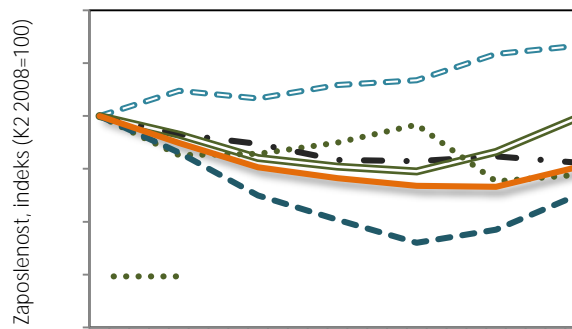
Tržište rada

Oporavak od recesije iz 2012. godine beleži neznatan uticaj na ključne pokazatelje tržišta rada u zemljama JIE6. Od tada, stopa zaposlenosti u regionu JIE6 se u određenoj mjeri povećala, nezaposlenost je delimično opala, a u većini radne snage u većini privreda je marginalno poboljšano (Grafikon 14). Broj zaposlenih u regionu se povećao za 4 procenta između K2 2012. i K2 2014. godine. Pozitivna stopa rasta je malo ublažila uporno visoku stopu nezaposlenosti, koja je pala sa prosečnih 24.1 procenta u K2 2012. na 22 procenta u K2 2014. godine (Grafikon 15). Kao rezultat toga, stopa u većini radne snage se delimično povećala, sa 49.1 procenata na 50.3 procenata u istom periodu.

U inak tržišta rada varira u svim privredama u regionu. BJR Makedonija je od 2008. godine zabeležila bolje uslove na tržištu rada. U međuvremenu, crnogorsko i srpsko tržište rada, koja su teško pogođena krizom, uspela su da se delimično oporave u protekloj godini, a stope zaposlenosti su u Crnoj Gori dostigle nivo pre krize. Nasuprot tome, tržište rada u Bosni i Hercegovini je pokazalo samo minimalna usklađivanja tokom perioda oporavka. U Albaniji su uslovi na tržištu rada pogoršani zbog usporavanja rasta u 2013.

godini. Oporavak privreda JIE6 se, međutim, ispostavio kao slabiji a rast je usporen već u prvoj polovini 2014. godine, ne samo zbog poplava u Bosni i Hercegovini i Srbiji, već i zbog slabih izgleda za rast među naprednim ekonomijama evrozona. Tržišta rada će verovatno pokazati efekte usporenog rasta sa zakašnjenjem, a sporo usvajanje reformi na tržištu rada u zemljama kojima su takve reforme potrebe bi moglo da ograniči rast i smanjenje nezaposlenosti.

Grafikon 14: Zaposlenost u JIE6, K2 2008-Q2 2014

Proračuni Svetske banke na osnovu podataka državnih zavoda za statistiku.

Grafikon 15: Stopa nezaposlenosti u JIE6, K2 2008-Q2 2014

Državni zavodi za statistiku.

Strukturni izazovi pogađaju tržišta rada u zemljama JIE6. Elastičnost ključnih pokazatelja tržišta rada u odnosu na rast je niska u svim zemljama JIE6, što ukazuje na strukturne rigidnosti na tržištima rada (Grafikon 16). Uprkos varijacijama u zemljama i sektorima, ukupna rigidnost realnih plata ostavljaju zapošljavanje kao glavni kanal usklađivanja tržišta rada kao odgovor na krizu (MMF 2014). Zbog uglavnom negativnih rigidnosti realnih plata, nije uspelo usklađivanje jedini ne cene rada tokom krize, što je dovelo do gubitka konkurentnosti zemalja JIE6. Neformalna tržišta rada opstaju, i kao rezultat i kao izvor nesavršenosti formalnog tržišta rada. Odnos između rasta dividende i akumulacije ljudskog kapitala je nizak ili negativan i otkriva ukupan rezultat neefikasnosti koje pogađaju tržište rada. Stope učešća radne snage u svim zemljama

ve i su od troškova u EU. Na primer, otkazni rok i otpremine za višak radnika su još uvek visoki u Albaniji, iako su otpremine u velikoj meri smanjene proteklih godina, prate ih trendove iz i tavnog regiona.

Grafikon 18: Lakota poslovanja - Rigidnost
zapošljavanja, 2008-14

Grafikon 19: Rigidnost radnih sati, 2008-14

Proračuni Svetske banke na osnovu pokazatelja iz Izveštaja o
uslovima poslovanja

Grafikon 22: Lakota poslovanja – Minimalna zarada, 2008-14

Grafikon 23: Otkazni rok za viškove radnika, 2008-14

Javne finansije i dug

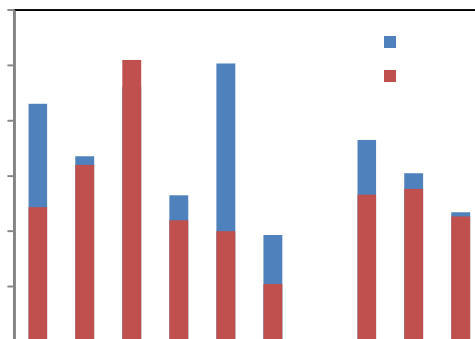
Procenjeno je da je prosečan fiskalni deficit u JIE6 povećan za 0.4 procenta BDP na 4.2 procenta u 2014. godini, zbog bržeg rasta rashoda u poreznoj sa rastom prihoda. Projektovano je povećanje rashoda kao udela u BDP-u u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Srbiji, ali i delimično smanjenje u preostale tri zemlje JIE6 (Grafikon 29). Obnova nakon poplava će verovatno doprineti povećanju rashoda u Bosni i Hercegovini. U Albaniji povećanje državnih rashoda uključuje plaćanje državnih davnjaka u iznosu od 2.5 procenta BDP-a. Povećani poreski prihodi u godini do septembra u svim zemljama JIE6 (osim Kosova) nisu mogli da nadoknade povećanu javnu potrošnju (Grafikon 25 i 26). Očekuje se povećanje prosečnih prihoda za 0.8 procenta BDP-a u proseku, na 34.6 procenta u svim zemljama JIE6, osim Kosova (Grafikon 28). Jedan od dva entiteta u Bosni i Hercegovini (Republika Srpska) je povećao socijalne doprinose za 3 procentna poena kako bi se popunio fond solidarnosti namenjen za obnovu nakon poplava, što doprinosi većim prihodima. U Albaniji su veći poreski prihodi doprineli smanjenju fiskalnog deficita za skoro polovinu,

Grafikon 26: Fiskalni deficit, 2013-14

Grafikon 27: Doprinos u pravcu promene deficita,

usret smanjenim prihodima i velikim rigidnostima u rashodima, kao posledice prevelikih rashoda na masu zarada i penzije, vlade su smanjile kapitalne rashode u pokušaju da obuzdaju sve veći fiskalni deficit (Grafikon 30). Prosečni javni kapitalni rashodi su do 2013. godine pali na 5.4 odsto BDP-a. Smanjenje je posebno značajno u Albaniji i Crnoj Gori. U slučaju Crne Gore, javni kapitalni rashodi su smanjeni na 4 odsto BDP-a u proseku. Sa 2.1 odsto BDP-a, Srbija je imala najniže kapitalne rashode u regionu JIE 6 u 2013. godini. Smanjenje kapitalnih rashoda je nastavljeno tokom 2014. godine – a to smanjenje je dostiglo 43 procenta u nominalnoj vrednosti u Albaniji – sa potencijalnim efektima na kratkoročne i dugoročne izglede za rast. Samo na Kosovu je zabeležen rast kapitalnih rashoda od 2008. godine, ali taj rast se uglavnom može pripisati jednoj, velikoj investiciji u putnu infrastrukturu, a izvršenje budžeta Kosova je bilo slabo tokom 2014. godine delimično zbog 5-mesečnog kašnjenja u formiranju nove vlade.

Grafikon 30: Javni kapitalni rashodi, 2008-13

Ministarstva finansija i Eurostat.

ak i postoje i nivo kapitalnih investicija nije uvek usmeren ka Even the existing level of capital investment does not always appear to be directed toward the areas with the highest economic returns. New highways attract investment in some countries, potentially crowding out other investments with higher rates of return, while increasing public debt to concerning levels. For example, the recently constructed highway in Kosovo toward Durres in Albania may have crowded out other road projects with higher economic rates of return as well as road maintenance (see recent Public Finance Review¹⁶). In Montenegro, a new highway is estimated to cost around 25 percent of GDP, financed through external borrowing and sharply increasing fiscal deficits and public debt levels over the medium term. Moreover, the construction cost is expected to increase further due to taxes foregone after the ratification of the highway act that exempts the imports of construction material, equipment and other goods from customs and VAT. It also allows for PIT and social contributions exemption of non-national and non-resident employees for the income earned in Montenegro, and proposes 3-times lower fuel excise duty (€169 per ton).

¹⁶ Svetska banka. 2014. *Pregled javnih finansija Kosova: Fiskalne politike mlade nacije*,

Domaća komponenta javnog duga je povećana nakon 2011. godine. Domaći dug kao udio u BDP-u je bio nepromenjen između 2009. i 2011.

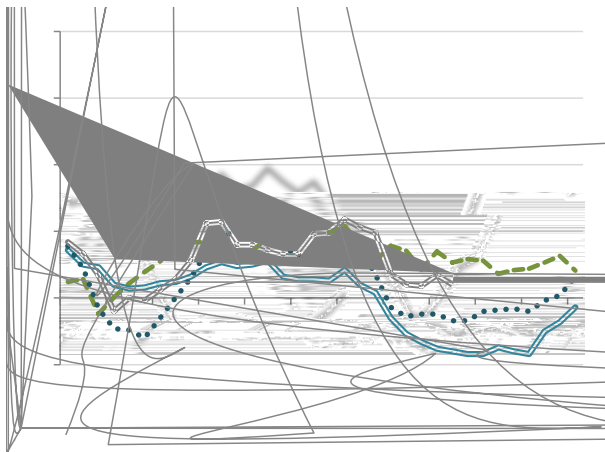
zapadnoevropskih zemalja, ne postoji mnogo prostora za povećanu javnu potrošnju kako bi se podstakao privredni rast. Umesto toga je potrebna dalja konsolidacija i "pametnije" trošenje na targetirane u fokusirane projekte koji povećavaju rast (umesto, na primer, loše targetiranih socijalnih davanja), kako bi se dostigla održiva fiskalna situacija i povećao potencijal za rast.

Inflacija, monetarna i politika deviznog kursa

Niže uvozne cene sirovina i proizvodnja ispod potencijala su izazvali pad inflacije sa prose nih 4.3 procenata u 2013. godini na 0.9 procenata u prvih devet meseci 2014. godine. Nakon značajnog pada 2013. godine, prosečna godišnja inflacija je dostigla 1.1 procenata do septembra 2014. godine. Opadajuće međunarodne cene nafte i hrane i prenošenje ovih događanja na zemlje JIE6 je uticalo na nisku inflaciju ili deflaciju u zemljama JIE6 tokom 2014. godine. Najveći doprinos pada cena hrane na inflaciju je viđen u Srbiji, gde pad od gotovo 60 procenata potrošačkih cena od početka 2013. godine može biti objašnjen da su cene nafte i hrane u Srbiji padale. U Srbiji je inflacija bila negativna od početka 2014. godine.

kraju došao do pozitivnog rezultata u septembru (Grafikon 37). Situacija je obrnuta kada je re o cenama energenata, koje su zabeležile pad zbog osnovnog efekta prošlogodišnjeg povećanja regulisanih cena elektri ne energije i naftnih derivata u BJR Makedoniji i cena elektri ne energije za doma instva u Srbiji (Grafikon 38). Na Kosovu su regulisane cene energenata povećane zbog dugoro nog problema zemlje u ispunjavanju tražnje za energentima, a naro ito nakon eksplozije u Termoelektrani Kosovo A u junu 2014. godine, koja je uticala na doma e proizvodne kapacitete.

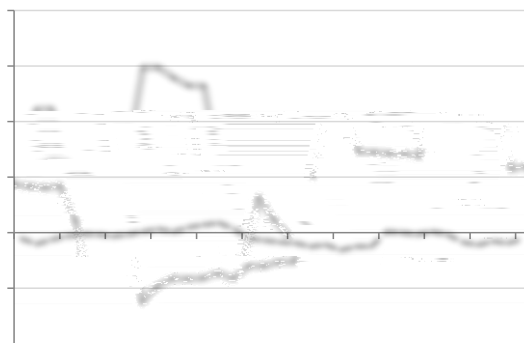
Grafikon 37: Inflacija merena rastom cena hrane, u procentima (na mese ugodišnjem nivou)

Napomena:

Izvor:

Grafikon 38: Inflacija merena rastom cena energije, u procentima (na mese ugodišnjem nivou)

Napomena

Izvor:

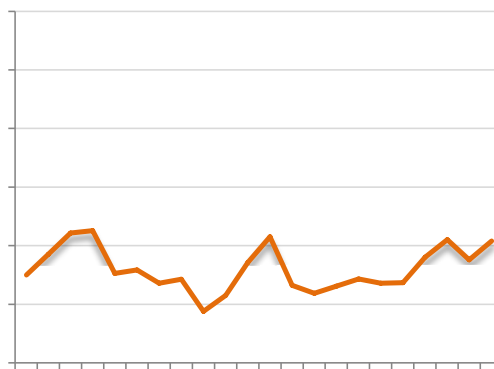
U kontekstu niske inflacije i dezinflacije u zemljama JIE6, centralne banke u Albaniji i Srbiji su delimi no olabavile monetarnu politiku kako bi smanjile pritiske likvidnosti. Neke nacionalne banke su tokom 2014. godine smanjile referentne kamatne stope više puta. Centralne banke u Srbiji i Albaniji su smanjile referentne kamatne stope za 150 baznih poena, odnosno za 75 baznih poena u periodu od januara do novembra 2014. godine (Grafikon 39). Nakon tri smanjenja, u februaru, maju i novembru, referentna kamatna stopa Centralne banke Albanije se nalazila na rekordno niskom nivou od 2.25 procenta u novembru. Srbija je tako e smanjila zvani nu referentnu kamatnu stopu za 0.5 procentnih poena u maju i za isti iznos u junu i novembru, na nivo od 8 procenata sa padom realne kamatne stope uprkos umerenoj inflaciji. Iako centralne banke u Srbiji i Albaniji održavaju fleksibilni režim deviznog kursa, ovakva diskrecija je ograni ena relativno obimnim obavezama izraženim u stranim valutama (oko 70 procenata u Srbiji i 50 procenata u Albaniji). Nakon što je procenio svoj stav o monetarnoj politici kao adekvatan, Odbor za monetarnu politiku BJR Makedonije je zadržao referentnu kamatnu stopu na nepromenjenom nivou u 2014. godini. Zemlje koje koriste evro ili vezuju svoje valute za evro, kao što su Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Kosovo, nisu promenile svoju monetarnu politiku u 2014. god nakon smanjenja obavezne rezerve u prethodnim godinama. U Albaniji je kurs prema evru beležio stabilnost, iako Albanija primenjuje režim slobodnog "plivaju eg" kursa. Dalje ublažavanje monetarne politike , koje e rezultirati padom depozita i kamata na hartije od vrednosti u doma oj valuti, bi moglo potencijalno da dovede do promena

u portfelju u smislu deviznih sredstava. Nagle promene deviznog kursa bi mogle da imaju negativan uticaj na bankarski sistem, s obzirom na dominantnost deviznog zaduživanja u strukturi portfelja banke.

Monetarna fleksibilnost ipak nije ubrzala kreditni rast, zbog preovlađujuće niske kreditne tražnje i zabrinutosti oko kvaliteta portfelja. U pokušaju da poveća kreditnu podršku privrednom sektoru i smanji troškove zaduživanja, Narodna banka Srbije (NBS) je omogućila pristup delu kreditnog potencijala banaka kroz smanjenje devizne stope obavezne rezerve za 1 procentni poen u novembru i za isti procenat u decembru (na 27 procenata i 20 procenata, u zavisnosti od ročnosti). NBS je istovremeno povećala udeo domaće valute u izdvajanjima za stopu obavezne devizne rezerve za 2 procentna poena u novembru i dodatna 2 procentna poena u decembru (sa 32 procenta i 24 procenta na 36 procenata i 28 procenata), sa ciljem da podstakne banke da se više oslanjaju na dugoročne i dinarske izvore finansiranja.

Grafikon 39: Zvanične referentne kamatne stope (%)

Grafikon 40: Šire definisana stvarna novčana masa, Indeks (2009:Q1=100)

Evropska centralna banka, državni zavodi za statistiku.

MMF Međunarodna finansijska statistika (IMF IFS), Evropska centralna banka, Eurostat, centralne banke datih zemalja.

Finansijski sektor

Do sredine 2014. godine prosečni nivoi nenaplativih kredita (NPL) u JIE6 popeli su se na 16,7 odsto ukupnih kredita što je tri puta više nego pre krize. Sve zemlje JIE6 su imale ovaj rastući trend po pitanju nenaplativih kredita izuzev Crne Gore, gde je broj nenaplativih kredita opao od najviših 25 odsto početkom 2011. god. na 16,5 odsto u oktobru 2014. god. (Slika 41).¹⁷ Nasuprot tome, u ostalim zemljama JIE6, u Albaniji i Srbiji na primer, koje imaju najveće nivoe nenaplativih kredita u regionu, NPL su se samo neznatno promenili u odnosu na nivoe tokom krize. U Srbiji je sadašnji nivo nenaplativih kredita još viši nego tokom krize uprkos blagom padu u prvoj polovini 2014. godine.

Visoki nivoi nenaplativih kredita izmeđ u ostalih faktora sa strane ponude i potražnje umanjili su kreditni rast. Pooštravanje kreditnih standarda i dalje pogoršavanje uslova finansiranja od strane matičnih banaka poremetili su kreditnu p

umanjili su potražnju za kreditom. Kao posledica toga, Srbija, Albanija i Crna Gora imaju smanjenje kreditne aktivnosti u prvoj polovini 2014. godine dok je kreditni rast u Bosni i Hercegovini i na Kosovu i dalje spor, u proseku 3-4 odsto (Slika 42). BJR Makedonija je jedina zemlja sa značajnim kreditnim rastom (vođenim povećanim pozajmljivanjem korporativnom sektoru) uz dalje jačanje privrede.

Opadajući trend kod odnosa kredita i depozita odražava spor kreditni rast. Rast depozita koji je iznosio 9 odsto u prvoj polovini 2014. godine (u poređenju sa istim periodom prethodne godine) takođe je dopri

Slika

Ukoliko se izuzme Srbija, oko 80 - 90 odsto aktive u bankarskim sektorima zemalja JIE6 je u stranom vlasništvu. Inostrano finansiranje zemalja JIE6 je nastavilo da opada (Slika 47). U prvoj polovini 2014. godine, banke koje podnose izveštaj Banci za meunarodna poravnanja (BIS) su značajno smanjile svoju prekograničnu izloženost riziku u finansijskom sektoru JIE6 za 0,6 odsto BDP-a u poređenju sa smanjenjem od 0,45 u četvrtom kvartalu 2014. god. Na nivou države, nastavila su se značajna odstupanja pri čemu Bosna i Hercegovina i Srbija pokazuju najveća smanjenja (Slika 48).

Slika 447: Finansiranje i troškovi finansiranja u zemljama JIE6

Slika 448: BIS prekogranična potraživanja, 2013: drugi kvartal -2014: drugi kvartal (promena, procenat BDP-a za 2013, prilagođeno u odnosu na devizni kurs)

Izvor: Bloomberg, Banka za meunarodna poravnanja (BIS) i proračuni eksperata Svetske banke

Izvor: BIS bankarska statistika po lokacijama i proračuni eksperata Svetske banke

Okvir IV. Finansiranje bankarskog sistema JIE6

U periodu pre krize bankarski model u JIE6 se oslanjao na veliko prisustvo stranih banaka i značajno finansiranje od strane matične banke (osim u BJR Makedoniji). I dok se razvoj finansijskog sektora razlikovao među zemljama JIE6 u periodu pre krize tj. 2003-2008. godine, mogu se utvrditi neki zajednički trendovi uključujući stalno produbljivanje finansijskog sektora i konsolidaciju bankarskih sektora kao i pomeranje ka privatnim bankarskim sektorima sa povećanim stranim vlasništvom. Podstaknuto benignim globalnim okruženjem i velikodušnim pozajmljivanjem koje su finansijski podržavale strane matične banke i kapital u podružnicama, kreditiranje privatnog sektora i im

Unapređenje sistema osiguranja i pokrivenost moglo bi da pomogne da se ublaži negativan uticaj klimatskih promena u JIE6 a ta unapređenja će verovatno doprineti naročito siromašnijoj i ruralnoj populaciji. Međutim, jako je malo onih koji zavise od poljoprivrede a imaju osiguranje. Na primer, u BJR Makedoniji, samo 4 odsto registrovanih poljoprivrednika ima osigurane useve od opasnosti uzrokovanih vremenskim uslovima. Na Kosovu su osiguravajuća društva pokrivala samo 3 odsto ukupne aktive

II. IZGLEDI

Prema projekcijama bi region JIE6, kao celina, trebalo da ostvari rast od 1,3 odsto u 2015. godini uz pomoć spoljne tražnje koja se polako oporavlja, naročito u Evropi i stabilizaciju međunarodnih cena energenata na sadašnjem nivou. Prema našem osnovnom scenariju, spoljna tražnja će ostati glavni pokretač rasta koji će podržati JIE6, industrijsku aktivnost i rast izvoza. Pogodni uslovi monetarne politike u evrozoni će verovatno nastaviti da pomažu JIE6 da poveća svoj izvoz. Zatim, relativno niske cene nafte, zajedno sa naporima domaćinstava i Vlade da izgrade zemlju nakon nedavnih šteta uzrokovanih vremenskim nepogodama, mogli bi da pomognu domaćoj potražnji i pozitivno utiču na rast u regionu. Međutim, s druge strane, domaća tražnja u JIE6 će verovatno ostati oslabljena pošto poverenje potrošača i poslovnog sektora ostaje na niskom nivou zbog političke nesigurnosti, hronično velike nezaposlenosti, loše poslovne klime i bankarskih sistema opterećenih velikim brojem nenaplativih kredita. Tržište rada JIE6 verovatno će pokazati slabije rezultate (ili će u najboljem slučaju stagnirati) dok će usporavanje rasta u 2014. god. u Srbiji i Bosni i Hercegovini verovatno da se odrazi kroz ishode tržišta rada sa nekim zakašnjenjem. Nasuprot tome, mogu se očekivati marginalna poboljšanja stope zaposlenosti u delu JIE6 sa bržim rastom. Fiskalna konsolidacija će se nastaviti u JIE6 u 2015. god. osim u Crnoj Gori gde će po etak projekta izgradnje autoputa značajno produbiti fiskalni deficit. Što se tiče spoljne situacije, bilansi tekućih transakcija JIE6 će se verovatno stabilizovati na nivoima kakvi su manje-više trenutno pošto će očekivana povećanja spoljne potražnje za izvozom iz JIE6 biti značajno neutralizovana povećanim uvozom kako bi se podržala domaća potražnja.

tranzicione ekonomije u Evropi, gde se očekuje rast od 2,8 odsto u 2015. god.²⁵ Rast JIE 6 je verovatno da bude ograničen usled slabog oporavka Bosne i Hercegovine i još jedne recesije u Srbiji. Srbija, najveća ekonomija u regionu JIE 6, krenula je ka opsežnoj fiskalnoj konsolidaciji i restrukturiranju velikih državnih preduzeća kako bi svoj javni dug dovela na održivi nivo i to je verovatno da uspori ekonomsku aktivnost u 2015. godini. Albanija, Kosovo i

(i) Posledice tekućih i planiranih programa fiskalne konsolidacije i privatizacije mogli bi negativno da uti u na podršku reformama od strane javnosti. Ekonomije JIE6 su osetljive na političku nestabilnost koja može porasti kao rezultat planirane fiskalne konsolidacije i/ili privatizacija i restrukturiranja državnih preduzeća.

(ii) I dalje postoji rizik od deflacije u JIE6. Slab ekonomski oporavak na domaćem terenu, niska inflacija kod trgovinskih partnera kao što je EU, dalji pad cena nafte, kao i inflatorna otkivanja mogu da nastave sa pritiskom koji dovodi do smanjenja rasta. Oslabljen rast ukupne potražnje suzbijen prisustvom konsolidovane fiskalne politike i dalje je jak faktor koji smanjuje inflaciju. Deflacija se otežati smanjenje zaduženosti u visoko zaduženom javnom sektoru i u privatn

nakon šteta a prihod vlade se smanjuje zbog smanjene ekonomske aktivnosti. Iako zemlje JIE6 još nisu iskusile toplotne talase kao što je to bio slučaj u nekim drugim delovima Evrope 2014. i 2007. god. i to bi moglo da smanji produktivnosti i optereti zdravstvene sisteme regiona. Siromašnija doma instva su možda podložnija brojnim vremenskim šokovima od onih imu njih (npr. zdravstvenim šokovima ili onim koji pogađaju poljoprivredu). Trebalo bi razmotriti i mere ublažavanja i mere adaptacije (npr. izgradnja odbrane od poplava ili

god. Do sada su u procesu pregovaranja privremeno zatvorena dva poglavlja a otvoreno je šesnaest poglavlja. Srbija je postala zemlja kandidat u martu 2012. godine. Evropski savet je odlučio da otvori progovore o pristupanju sa Srbijom u junu 2013. godine i u januaru 2014. je održana prva Međuvladina konferencija sa Srbijom. Do kraja 2014. godine urađen je skrining za 26 od 35 poglavlja ali još uvek nijedno poglavlje nije otvoreno za pregovore zbog nedostatka napretka u vezi sa „Briselskim sporazumom“ između Srbije i Kosova. BJR Makedonija je kandidat od decembra 2005. god. Iako je Komisija predložila otvaranje pregovora o pristupanju u više navrata od 2009. god. tu preporuku još nije odobrio Evropski savet i pregovori su odloženi. Albanija je dobila status kandidata za članstvo u EU u junu 2014. godine.

Dve zemlje JIE6 regiona imaju status potencijalnih kandidata za članstvo u EU. Što se tiče Bosne i Hercegovine, iz EU odlučeno poručuju vlastima „zemlji je neophodna reforma“. Nakon što se obaveže da će sprovesti reformu, EU će možda aktivirati i SSP sa Bosnom i Hercegovinom u 2015. god. U julu 2014. god. glavni pregovarači EU i Kosova započeli su Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Kosova i njegovo potpisivanje su očekujuće tokom 2015. god.

U CENTRU PAŽNJE: I. UTICAJ KLIMATSKIH PROMENA NA EKONOMIJU U JIE SA POUKAMA IZ STUDIJE O ZELENOM RASTU BJR MAKEDONIJE

Klima se menja i to ne na bolje u ve em delu sveta. Prošlogodišnji Peti izveštaj o proceni (AR5) Me uladinog panela o klimatskim promenama (IPCC) navodi da je „ljudski uticaj na klimatski sistem o igledan, a skorašnje antropogene emisije gasova staklene bašte su najve e u istoriji. Skorašnje klimatske promene imale su opsežan uticaj na ljudske i prirodne sisteme“ dok , e dalje emisije gasova sa efek tom staklene bašte dovesti do daljeg zagrevanja i dugotrajnih promena u svim komponentama klimatskog sistema, pove avaju i verovatno u ozbiljnih, sveprisutnih i nepovratnih uticaja na ljude i ekosisteme. Ograni avanje klimatskih promena zahteva zna ajna i trajna smanjenja emisija gasova sa efek tom staklene bašte što zajedno sa adaptacijom može da ograni i rizike od klimatskih promena.“²⁸

O ekuje se da e izmenjena klima da nanese štetu ekonomijama u narednim godinama, iako e Evropa da bude pogo ena u manjoj meri u odnosu na ve inu regiona. Ta šteta može biti od ekstremnih vremenskih uslova: poplave i olujni udar, toplotni talasi i nekontrolisani požari, porast nivoa mora; kao i povezanih dešavanja poput širenja zaraze. Šteta može nastati od smanjene produktivnosti koja je izazvana, na primer, rastu om nestašicom vode. Šteta može biti naneta direktno ljudima, njihovim domovima i imovini, ili infrastrukturi i kapitalu. Procenjen globalni trošak za svetski BDP u 2050. god. u vezi sa klimatskim promenama generalno ne premašuje 2 odsto. Evropa je region koji e biti manje pogo en izmenjenom klimom nego ostatak sveta. Me utim, ak ni Evropa ne e uma i zna ajnim negativnim uticajima od kojih se neki ve materijalizuju.²⁹ U ažuriranoj analizi klime u Petom izveštaju o proceni (AR5) zaklju uje se da se u estalost toplotnih talasa pove ala u ve em delu Evrope od 1950. kao i u estalost ili intenzitet obilnih padavina.³⁰

Ekstremni klimatski uslovi u regionu JIE6 predstavljaju sada, a predstavlja e i u budućnosti, glavni rizik za poljoprivredne sisteme, energetiku i zdravlje ljudi. JIE6 je naro ito izložen uticaju ekstremnih doga aja, uklju uju i toplotu, suše i poplave. Toplotni ekstremi postaje nova norma za JIE6 a rizik od suše je visok. Istovremeno, predvi anja ukazuju na pove anje rizika od plavljenja reka, uglavnom na prole e i zimu, usled intenzivnijeg topljenja snega i pove anih padavina tokom zimskih meseci (predvi anja padavina su, me utim, naro ito nepouzdana). Pošto ve ina useva raste zahvaljuju i kiši, oni su naro ito osetljivi na predvi ene klimatske promene. Prinosi sa pašnjaka i travnatih ekosistema neophodnih za ispašu stoke mogu biti pogo eni kontinuiranim sušama i toplotom pa mogu opasti u velikom delu

28

29

1950. god., zatim se govori
21. veka.

30

dinog panela o klimatskim promenama [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K.

Zapadnog Balkana. Zatim, energetska sistema su osetljivi na ekstremne uslove i promene temperature reke i vode. Promene u sezonama rečnih tokova mogu dodatno da otežaju proizvodnju hidroenergije a veina zemalja JIE6 zavisi od hidroelektričnih izvora za barem jednu petinu svoje proizvodnje električne energije. Na kraju, ekstremna klimatska dešavanja i pojave novih vektora zaraze predstavljaju ozbiljan rizik za ljudsko zdravlje. Sezona mortaliteta vezana za temperaturu može sumpomeig ka zime na l o/

troškova za rast i zapošljavanje na kraji rok im se sektorski rezultati integrišu u model opšte ravnoteže. Prema „zelenom“ klimatskom scenariju, mere umerenog prilagoavanja u poljoprivredi i vodama kao i inkrementalni troškovi kako bi se fizička infrastruktura u inila bezbednom po pitanju klime doveli bi do ekvivalenta od oko 0,1 odsto godišnjeg BDP-a. Ambicioznije mere prilagoavanja klimi, prema „super zelenom“ scenariju zahtevale bi investicije u sektor vode koje bi dostigle jedan odsto BDP-a do 2015. god. Na kraju, i umerene i ambiciozne klimatske mere obe avaju srednjoročno do dugoročno poboljšanje nivoa BDP-a do 2050. god.

U CENTRU PAŽNJE: II. UVID U MIGRACIJU U REGIONU JIE6

U 2013. godini, 232 miliona ljudi – što je 3,2 odsto svetske populacije – živelo je izvan svoje domovine, a to je broj koji se od 1990. povećao za 80 miliona (Ujedinjene nacije, 2013.) Isto na i južna Evropa su među regionima koji šalju najviše stanovnika mereno po udelu emigranta u ukupnoj populaciji izvornog regiona, pri čemu migranti čine oko 8-10 odsto sadašnje populacije regiona. Tokom 1990-ih i 2000-ih južna Evropa je imala najveći udeo emigranta od svih evropskih regiona a u okviru regiona taj veliki broj je bio uglavnom zahvaljujući zemljama JIE6.

Ekvivalent četvrtini sadašnje populacije zemalja JIE6 živi izvan granica domovine. Udeo emigranta iz zemalja JIE6 je 1990. god. bio duplo veći u odnosu na ostatak južnoevropskih zemalja i otprilike pet puta veći nego u ostatku sveta (Tabla SII-1). U protekle dve decenije, zemlje JIE6 imale su nagli rast emigracije i sada oko 10% stanovništva živi izvan zemlje.

Karakteristike migranata

Migranti su obično uzrasta kada su radno sposobni, i time umanjuju veličinu radne snage u svojim domovinama. Udeo grupe starosti 25-64 je veći među emigrantima, dok pojedinci starosti 65 i više godina više značajno veći deo lokalnog stanovništva nego emigranata (Slika SII-1). To je zbog kombinacije veće verovatnoće migracije među mlađim ljudima, rastućeg trenda emigracije proteklih decenija i povećanog broja migranata koji se vraćaju nakon penzionisanja, gde naročito ovi poslednji mogu dovesti do fiskalnih izazova za zemlje.

Izgleda da su neke zemlje JIE6 više pogođene „odlivom mozgova“ od drugih.

U proseku su albanski emigranti bolje obrazovani od domaćeg stanovništva. U svim starosnim grupama, udeo emigranata sa srednjim obrazovanjem je veći nego kod domaćeg albanskog stanovništva. Ovaj obrazovni jaz je još veći kad je u pitanju više i visoko obrazovanje što ukazuje da je disproporcijalni udeo visoko kvalifikovanih Albanaca emigrira (Slika SII-2).

U Bosni i Hercegovini je ograničen dokaz o odlivu mozgova. U svim starosnim grupama, udeo pojedinaca koji nemaju obrazovanje, ili imaju osnovno ili nedovršeno srednje obrazovanje je veći kod emigranata nego kod stanovništva u Bosni i Hercegovini. Izgleda da je manja verovatnoća da će naročito pojedinci sa srednjim obrazovanjem da migriraju. S druge strane, pojedinci sa nekim tercijarnim obrazovanjem su marginalno i previše zastupljeni među migrirajućim stanovništvom.

OKVIR S-II.I. MEDICINSKI ODLIV MOZGOVA ?

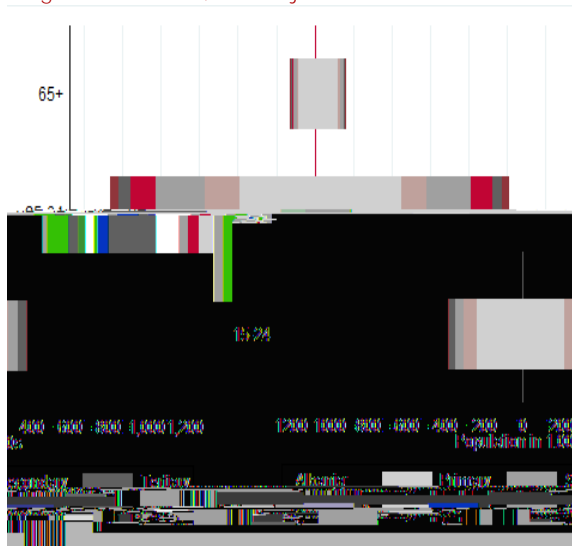
„Medicinski odliv mozgova“ poga a neke od zemalja u JIE6. Medicinski odliv mozgova se definiše kao udeo lekara koji su obrazovani u zemlji, a rade u inostranstvu i može se koristiti kako bi se otprilike utvrdio obrazac opšte emigracije visokokvalifikovanog kadra. Albanija i BJR Makedonija imaju vrednosti niže od svetskog proseka pa je tu malo dokaza o postojanju medicinskog odliva mozgova (Slika SII-6). U Srbiji je došlo do naglog rasta medicinskog odliva mozgova po etkom 2000-ih, koji je dostigao skoro duplo ve i nivo od srednje vrednosti u svetu. U Bosni i Hercegovini je evidentan stalni rast vrednosti medicinskog odliva mozgova koje su iznad proseka.

Slika SII-6: Udeo lekara koji je obrazovan u zemlji a radi u inostranstvu: zemlje JIE6, 1991-2004.

Docquier i Bhargava (2007.)

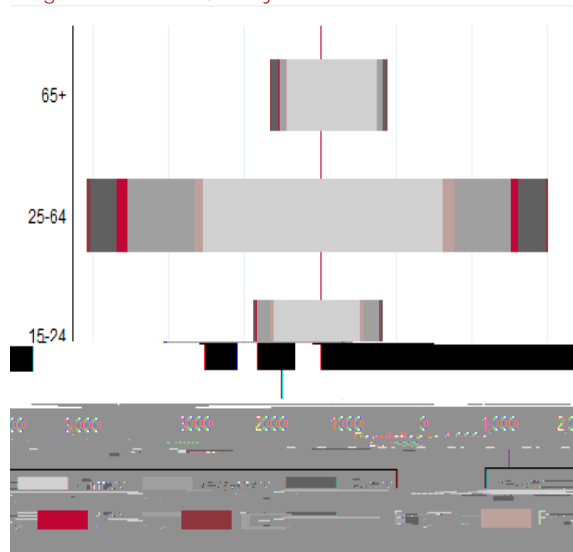
i

Slika SII-9: Muška (levi deo) i ženska (desni deo) populacija po starosnim grupama: izvorna zemlja i emigranti u OECD, Albanija 2005.

baza podataka OECD DIOC 2005/06; starosna distribucija i obrazovanje populacije izvorne zemlje: baza podataka Barro i Lee (2013.)

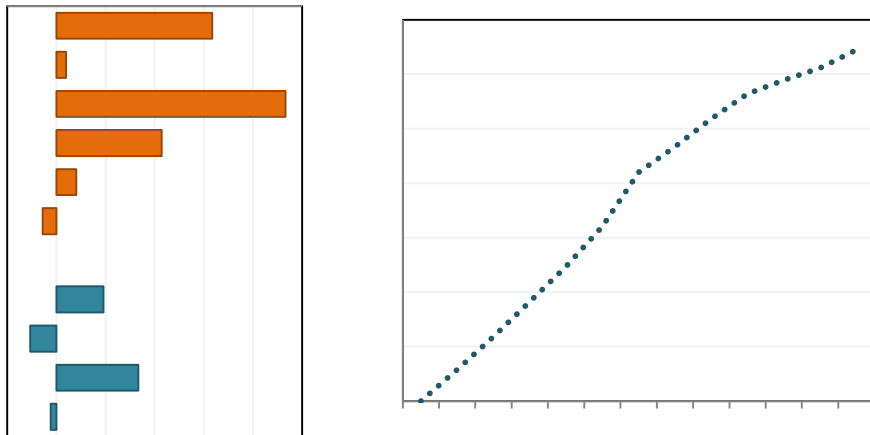
Slika SII-10: Muška (levi deo) i ženska (desni deo) populacija po starosnim grupama: izvorna zemlja i emigranti u OECD, Srbija 2005.

baza podataka OECD DIOC 2005/06; starosna distribucija i obrazovanje populacije izvorne zemlje: baza podataka Barro i Lee (2013.)

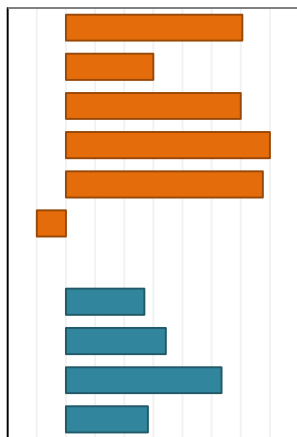
Aneks: Makroekonomski pokazatelji

Grafikon AI.1: Realni BDP: procentualna razlika u odnosu na rekordni nivo pre krize

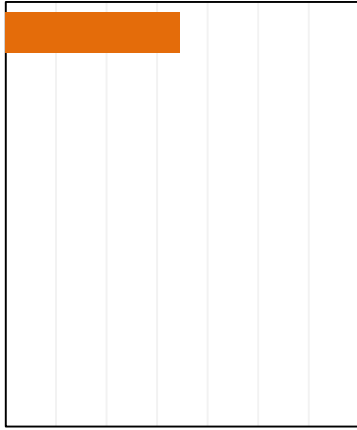
Izvor:

Grafikon AI.2: Projekcije realnog rasta BDP-a za 2015.

Izvor:

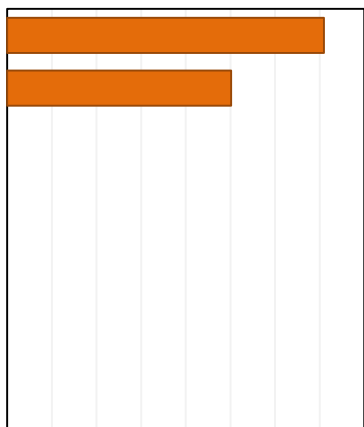
Grafikon AI. 3: Stopa nezaposlenosti

Izvor:

Izvor:

Grafikon A1. 5: Javni dug

Izvor:

Grafikon AI. 6: Rast izvoza

Izvor:

Izvor:

Grafikon AI. 8: Bilans ra una tekun ih transakcija

Izvor:

Grafikon AI. 10: Lako a poslovanja

Izvor: